

Mens en Wereld

Ik weet niet, wat ik schrijven moet. Niet dat het H.V. met alles wat daarmee samenhangt, geen stof genoeg oplevert voor een stukje. O, ja, er gebeurt zoveel, ik zou er wel een hele Mens en Wereld mee kunnen vullen, maar dat doe ik niet. Ik heb er geen zin in vandaag. Stelt u zich voor: gisteren was het zaterdag. De zon stond hoog aan de hemel en het was de hele dag zulk stralend weer, dat wij, als echte Hollanders, zoals gewoonlijk tegen beter weten in, ons niet konden voorstellen, dat het ooit nog eens anders zou worden.

We maakten dan ook uitgebreide plannen voor een heerlijke zondag naar buiten, compleet met brood in plastic zakken, pinda's, bananen, snoepjes en limonade. Mijn man heeft eens voor dit soort gelegenheden een kooktoestelletje gekocht met een klein fluitketeltje, zodat we overal binnen de tien minuten koffie hebben, als we tenminste niet tot de ontdekking komen, dat we de flessen met water thuis op de keukentafel hebben laten staan.

Enfin, u begrijpt het wel, vanmorgen regende het en het zou blijven regenen, de hele dag. Waaien deed het ook. We konden niet uit. Natuurlijk vonden we het allemaal vervelend, maar doorgaans zijn we hier thuis betrekkelijk gauw over deze rampen heen. Na het ontbijt begon mijn man resoluut een stoel te vertimmeren en de kinderen maakten van een opklapbed een tent, door er het gordijn overheen te spannen. Ze haalden uit de keuken alle eetbare waar, die ik voor de hele dag had klaargezet en installeerden zich uiterst behagelijk en tevreden met hun buit en een grote hoeveelheid poppen en beesten en aten alles achter elkaar op.

Toen we na een poosje eens hun kamer binnenliepen, zaten ze er nog en aanvaardden met grote dankbaarheid een paar koekjes. „Zie je die kussens daar op dat andere bed?” vroegen ze. „Ja”, zeiden wij, „wat is daarmee?” „Daar mag je niet op gaan zitten, want dat is het graf van onze ouders!” Wij schoten stomverbaasd in de lach. „Waarom zijn wij daar begraven?” vroeg ik. „Och, nou ja,” was het antwoord, „jullie konden toch niet meer in de tent...”

Met een laatste blik op ons graf zijn we toen maar weggegaan. Als je er niet meer bij kan, word je begraven!

't Was wel even wennen aan die gedachte, maar één ding was zeker: met die twee witte kussens, omgeven door een paar opgerolde gebloemde slaapzakken, lagen we er beslist heel netjes bij!

De artsenstaking in België

De doktoren in België hebben principiële en praktische bezwaren tegen de nieuwe wet op de ziekte- en invaliditeitsverzekering, die door het Belgische parlement bij meerderheid is aangenomen. Na onderhandelingen is, in zekere zin, overeenstemming bereikt inzake de principiële kant van de wet, maar de bezwaren tegen de praktische zijde – de bezoldiging der artsen – zijn zo groot, dat de Belgische doktoren door een staking de regering hebben willen dwingen de wet in te trekken of een nieuwe voor te stellen. Zij wijzen in hun protest op de te geringe honoraria (b.v. vergeleken bij die van hun Nederlandse collega's) en zij hebben kennelijk verwacht, dat na een zeer korte staking, de regering wel door de knieën zou gaan, gezien de belangrijkheid van het medische ambt. Met deze staking tegen een, volgens democratische weg aangenomen, wet hebben zij de prestigekwestie gesteld en de regering heeft deze handschoen opgevat en heeft niet toegegeven. De staking, die zich aanvankelijk zou beperken tot het weigeren van het tekenen van overlijdensakten e.d. – dus de administratieve kant van het ambt – groeide zo uit tot een bijna volledige staking, waarbij een groot percentage der artsen uit het land wegtrok. De slachtoffers van deze staking werden de patiënten der doktoren en het verplegende personeel van de ziekenhuizen, dat overladen werd met werk. Het conflict liep zo hoog, dat er doktoren werden gearresteerd, nadat er 'n kind was gestorven, dat mogelijk bij voldoende medische hulp in leven was gebleven. Deze staking is een hoogst ernstige zaak. In de eerste plaats omdat hier op een wijze, die in strijd is met de artseneed (niemand die hulp vraagt mag de arts die hulp weigeren), patiënten het slachtoffer worden; ten tweede omdat geageerd wordt tegen een democratisch aanvaarde wet en ten derde omdat er een breuk is gekomen in het noodzakelijk vertrouwen tussen patiënt en arts, dat slechts langzaam hersteld zal kunnen worden.

De doktoren hebben overijld en ondoordacht een middel te baat genomen waarvan zij de consequenties niet hebben overzien en waardoor zij zichzelf in een positie hebben gedrongen die in strijd is met hun eerste plicht: het bijstaan van patiënten. Indien door de regering, zelfs als dit langs democratische weg gebeurd was, medische of ethische waarden waren aangetast, dan nog zou een staking niet gerechtvaardigd zijn geweest maar wel begrijpelijker zijn geworden. Nu echter gaat het in hoofdzaak om een honorariumkwestie, en het is ondenkbaar, dat de regering, in overleg, onredelijk zou *blijven*, indien de doktoren geargumenteerde konden aantonen, dat hier onbillikheden, in vergelijking met de honorering in andere landen b.v. waren. Mocht het onjuist zijn om deze honorering als de reden tot staken te zien dan nog blijft het punt, dat het ambt van dokter zo onmisbaar is, zo direct nodig en zo onvervangbaar, dat desertie uit dat ambt onverantwoord is. De doktoren in Nederland hebben tijdens de oorlog hun ambt en waardigheden opgegeven, toen zij niet in de artsenkamer wilden gaan, maar hun patiënten bleven zij, officieel als kwakzalvers, helpen en het aanzien van hun unieke stand steeg buitengewoon. De doktoren in België hebben patiënten in de steek gelaten en zij hebben het aanzien van hun unieke stand naar beneden gehaald. Zij meenden, misbruik makend van hun onvervangbare positie, de regering tot iets te dwingen, dat deze zelfs, al had zij het gewild, niet kon doen, en zij hebben een smet geworpen op hun opvatting van het ambt van medicus.

Bij het ter perse gaan van dit nummer was de staking opgeheven en werden de onderhandelingen hervat. Hoe ook de afloop mag zijn, de Belgische artsen hebben een slechte beurt gemaakt.

H. B.

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 8 – 25 april 1964**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

De Telegraaf is – trouwe lezers van deze rubriek zijn ervan op de hoogte – nu niet direct mijn liefblad. Principeel geef ik er, in verband met het politieke heden en verleden van die krant, nooit een dubbeltje voor uit en als ik het niettemin lezen wil, ben ik dus aangewezen op wat mijn medereizigers zoal als aandenken in de trein plegen achter te laten. Dan blijkt niettemin, dat er af en toe wel eens een mening in De Telegraaf staat, die het signaleren waard is. Zoals dat artikel over de officiële voorlichting in Nederland, in handen van perscheefs in dienst van de verschillende ministeries, in wie, schrijft het blad, „de journalist dood is”. Zo’n man staat maar al te vaak niet naast de journalisten en tracht hen zo goed mogelijk in te lichten, maar doet niet meer dan „napraten wat voorgekauwd wordt. Er is nauwelijks enige eigen verantwoordelijkheid te bespeuren, weinig eigen visie, weinig durf, weinig initiatief. (...) Hij is een ambtenaar onder de ambtenaren, goed voor een communiqué, de organisatie van een knipseldienst, het samenstellen van een maandblad voor het departement, het organiseren van een cocktailparty (!), het voorbereiden van een oriëntatiebezoek of andere onschuldige zaken. Wanneer hem iets gevraagd wordt dat kritiek inhoudt, dan belt hij terug en zegt: „Geen commentaar”. Historisch blijft de voorlichtingsambtenaar die enige jaren geleden op een vraag antwoordde: „Daar mag ik geen commentaar op geven, maar je hebt het niet van mij.” (...) Het is niet zonder reden, dat er voorlichtingsambtenaren in Den Haag te boek staan als „bootafhouders”. (...) Zij weten het dikwijls wel en volstaan desondanks met „geen commentaar”, of proberen met keiharde ontkenningen de waarheid uit de krant te houden. Het gevolg is, dat het woord van zo’n voorlichtingsambtenaar niet meer serieus wordt genomen; het wordt niet meer vertrouwd. Of erger: wanneer het officieel ontkend wordt, zal het wel waar zijn. Deze opvatting is hier en daar al gegroeid. Helaas niet ten onrechte.”

De Telegraaf heeft gelijk. Dat gebeurt niet vaak en het verdient dus vermelding. Meer openheid bij de overheidsvoorlichting, meer armslag voor de daarmee belaste ambtenaren kan de gezondheid van onze journalistiek alleen maar ten goede komen en daarmee is tenslotte ook de overheid meer gediend dan met een geruchten verspreidende sensatiepers.

In Engeland komen nog vreemde toestanden voor, zo bleek mij uit een klein stukje in de Nieuwe Rotterdamse Courant:

„Van de 1400 scholen in West Riding, een deel van het graafschap York in Engeland, hebben er 21 het afgelopen jaar in totaal 92 rietjes-om-de-kinderen-te-kastijden aangevraagd. Van deze verzoeken om rottings was een kwart gedeelte afkomstig van meisjes-scholen die gegrondvest zijn op christelijke geloofsovertuigingen, aldus een bericht in de Yorkshire Post.”

Dat laatste verbaast mij nu weer niet zo, sinds ik heb gehoord hoe op een moderne katholieke middelbare school in Amsterdam de orde wordt gehandhaafd. Als de leraar daar bang is dat de zaak hem uit de hand zal lopen, geeft hij de belhamel eenvoudig de opdracht: „Op je knieën voor de klas en bidden...” Dan is het tenminste rustig.

Misschien is uit zulke omstandigheden ook wel de belangstelling te verklaren, die de laatste tijd in katholieke kring voor een opener school aan de dag wordt gelegd. In De Groene is daar enige tijd geleden al op gewezen en nu verschijnen ook in De Nieuwe Linie berichten die erop wijzen, dat een toenemend aantal katholieken niet meer zo gelukkig is met de apartheidspolitiek van de bijzondere school. Onder onze katholieke landgenoten die werkelijk onafhankelijk zijn en dus de in zo’n geval gebruikelijke pressiemiddelen kunnen trotseren, blijkt een toenemende neiging te bestaan de openbare school te kiezen, vooral om zijn openheid en verdraagzaamheid, om zijn respect voor andermans mening.

In dit verband is een artikel van belang, dat kort geleden in Time verscheen over de katholieke scholen in Amerika. Het blad schrijft, dat het patroon van dat onderwijs aan het veranderen is, sedert de aartsbisschop in Cincinnati de eerste klassen van de r.k. lagere scholen in zijn dioceses heeft gesloten, in Milwaukee zelfs de eerste vier klassen werden afgeschaft en in sommige andere plaatsen hele scholen van het tooneel zijn verdwenen, die hun leerlingen naar de openbare scholen hebben overgeheveld. De aartsbisschop van Cincinnati gaf als commentaar, dat al driekwart van alle katholieke kinderen in zijn dioceses een openbare kleuterschool bezoeken en dat dat ene

jaar meer in zo’n school wel geen ernstige afbreuk zou doen aan hun godsdienstige opvoeding. Interessanter is evenwel nog een boek van een rooms-katholieke moeder van vijf kinderen, Mary Perkins Ryan, dat bepleit de bijzondere school geheel op te heffen. Zij stelt daarin, dat toch al ongeveer de helft van de katholieke jeugd openbare scholen bezoekt en haalt een onderzoek aan dat door de jezuïet Fichter is verricht op katholieke en openbare scholen in South Bend en waarbij bleek, dat de kinderen geen enkel opvallend verschil vertoonden. Nu sta ik daar niet direct van te kijken, maar voor sommige mensen blijkt zo’n conclusie een openbaring. Het zou logisch moeten zijn, dat leerlingen van katholieke scholen een aanmerkelijk betere religieuze opvoeding hadden genoten, schrijft mevrouw Ryan, maar dat blijkt niet het geval te zijn. Dat vindt zijn oorzaak voornamelijk daarin, dat katholieke scholen in deze tijd een anachronisme zijn geworden, omdat er geen enkele noodzaak meer bestaat voor apartheid, omdat de katholieke jeugd geen wapens meer in handen behoeven te worden gegeven tegen protestantse lering. Ook het systeem van die bijzondere scholen is vaak verouderd: zo noemt zij een school waar de kinderen een rozenkrans moesten bidden tijdens het wachten om afgeboekt te worden voor de vakantie! Het geld dat aan dit soort scholen besteed wordt, kan beter aangewend worden, zegt mevrouw Ryan, en dat kunnen wij haar wel nazeggen, dacht ik zo. Zij zou eens in Nederland naar die geldverkwisting moeten komen kijken en naar het achterwege blijven van allerlei scholen voor lichamelijk of geestelijk gehandicapte kinderen bij voorbeeld, omdat het geld voor tenminste drie van zulke scholen veelal ontbreekt en „de zuilen” met één onverdeelde school geen genoeg nemen.

Tegen de „musical” Sound of Music kan men op zichzelf al bezwaar maken, omdat de naziterreur nu niet direct het aangegeven onderwerp lijkt voor een sentimenteel operetteverhaaltje. Dat zou nog tot daar aan toe zijn, als niet de rol van kapitein Trapp, een officier die zich door dik en dun verzet tegen Hitler en zijn trawanten, gespeeld werd uitgerend door Johan Heesters. Van hem zegt regisseur Ton Lutz: „Heesters is een geheide theaterman, prettig om mee te werken en soepel in het opvolgen van regie-aanwijzingen.”

Ja, dat zal best. Heesters volgde namelijk al in 1939 de regie-aanwijzingen van Hitler, die hem in dat jaar naar München liet komen om Die lustige Witwe te spelen. Heesters heeft zich dan ook nooit iets aan de naziterreur gelegen laten liggen, maar koos in de oorlog de zijde van de bezetter. Het is triest dat men meent zo iemand zo’n rol te kunnen laten spelen en misschien nog wel triester, dat heel wat mensen daar dan nog naar gaan kijken ook.

Geestelijk Weerbaar, het blad van het Voormalig Verzet Nederland, voegt daar nog aan toe:

„Men denke overigens niet, dat dit geval op zichzelf staat. Een bij dezelfde „musical” betrokken ondernemer hebben wij vele jaren geleden eens gevraagd, of het waar was, dat hij revueteksten liet schrijven door een auteur die zich in de jaren 1940-45 van een niet zo heel beste zijde liet kennen wegens zijn activiteiten als „Paulus de Ruyter”. Het beruchte radiocabaret, met zijn landsverradelijke en antisemitische teksten, is bij vele lezers van dit blad nog wel in de herinnering gebleven. Het antwoord dat wij op onze vraag kregen, luidde: „Dat gaat u niets aan.”

En dat slikken wij maar allemaal. Waar bleef toch onze B.V.D. in al zulke gevallen?

De hoofdstad dreunt van oratoren
En fel woedt er de pennestrijd,
Doch ginds, in Ruslands hart verloren
Ligt stilte eeuwiglijk gespreid
Slechts ruist de wind er rust'loos tussen
De wilgen langs den weggekant
En buigen zich in ranke lussen,
Terwijl zij moeder aarde kussen,
De halmen op 't oneindig land.

Nekrasow (1821-1878) Zomer 1857

Overdruk uit „Apollo”, mei 1948
Vertaling Aleida Schot.

Liefde, seksualiteit en huwelijk

„Liefde, seksualiteit en huwelijk” was het thema van vier colleges, door de Commissie Studium Generale van de Rijksuniversiteit te Leiden georganiseerd in navolging van een dergelijke serie te Groningen. Achtereenvolgens spraken mevr. Hella Haasse, prof. dr. H. Oldewelt, dr. P. J. F. Dupuis en dr. C. J. B. J. Trimbos. Evenals te Groningen was er veel belangstelling: alle vier keren zaten de collegezalen vol.

Een kwestie kwam bij alle inleiders naar voren: de existentiële wij-beleving van man en vrouw in de geslachtelijke relatie en daarmee de afwijzing van de opvatting dat seksualiteit alleen een middel tot lichamelijke bevrediging is. Afwijzing van de idee dat de ander op deze wijze gebruikt kan worden. Of, zoals dr. Dupuis het enigszins plastisch uitdrukte: „Wees een heer in het geslachtsverkeer”.

De vroegere literatuur, aldus mevr. Hella Haasse, was uitsluitend mannelijk georiënteerd, voor en door mannen geschreven. Het portret van de vrouw, dat hieruit naar voren kwam, was noodzakelijk een vertekend beeld, een karikatuur: de vrouw als object voor de man. Voor een beschrijving van de beleving van de liefde van vrouwelijk standpunt kwam na het eind van de 17e eeuw meer plaats.

Duidelijk komt in een groot deel van de moderne „vrouwenliteratuur” de verschillende liefdeservaring van man en vrouw tot uiting. Vaak is er sprake van tragische conflicten, van onbegrip, onderlinge verwijdering en afschuwelijke eenzaamheid. Soms van tragi-komische situaties. Met een groot aantal voorbeelden, vooral uit de Franse, Engelse en Amerikaanse literatuur, waarin voortdurend dit thema terugkeerde, illustreerde Hella Haasse haar betoog. Onwaar, dus kitsch, zijn de damesbladverhalen: na een moeilijk zoeken elkaar eindelijk vinden, trouwen en nog lang en gelukkig leven. De echte liefde begint pas na het huwelijk.

Over instinctiviteit en menselijkheid sprak prof. dr. H. Oldewelt. Instinctiviteit noemde hij in dit verband de lichamelijke geslachtsdrift, die de jonge mens overrompelt, waar hij aanvankelijk machteloos tegenover staat. Deze kracht, te groot om meteen te verwerken, kan leiden tot een (misplaatst) schuldgevoel, een gevoel abnormaal te zijn. Dit wordt nog versterkt door de traditionele Westerse opvatting dat men over zulke zaken niet spreekt.

Als menselijkheid verstond hij hier de mogelijkheid van liefde tot de medemens, in het begin geheel niet lichamenlijk; de wij-beleving van het samenzijn van man en vrouw, voor welke beleving de uitdrukkingmogelijkheid van de taal volkomen tekort schiet.

De mens is onderweg van de ene pool naar de andere; deze weg kan kortweg worden omschreven als het proces van het volwassen worden. De volwassen mens kent, ideaaltypisch gezien, zijn mogelijkheden en beperktheden. Hij heeft de moed zichzelf te zijn en zichzelf te worden. Tegen de instinctieve lichamenlijkheid ontwikkelt hij – met vallen op opstaan – een „tegendrift”: de houding van vrijheid en zelfbeschikking, de persoonlijke verantwoordelijkheid. Hetgeen helemaal niet tot het geslachtelijke beperkt blijft; dit is niet los te denken van het algemeen-menselijke.

Het gevoel van instorting, dat vele jonge mensen bevangt bij de eerste verschijnselen van de lichamenlijke geslachtenlijkheid, is begrijpelijk doch misplaatst. Er is geen reden zich abnormaal te vinden en dit geldt voor de hetero- en de homoseksualiteit; geen mens heeft het recht het een of het ander abnormaal te vinden.

De mens leeft in gemeenschap met anderen, hij is een sociaal wezen. Dit houdt in dat hij bij het najagen van eigen geluk dient na te laten wat funest voor de ander is. Het vermogen om liefde te *geven* is een uniek-menselijke functie, kinderachtig en onvolwassen zijn de opvattingen over seksualiteit als een egocentrische nuttigheidsfunctie. Onmenselijk is het de ander als een ding te gebruiken of liefde te zien als een impuls tot eigen bevrediging.

Wegen en dwaalwegen

„Men is slechts volwassen wanneer men de medemens heeft geleerd te ontzien”, zo zei dr. P. J. F. Dupuis. „Breng begrip op voor de beleving van de seksualiteit door het andere geslacht, zie dit niet als een gebruiksvoorwerp. Alleen de eigen behoeften te willen bevredigen is kinderlijk – zelfs kinderachtig.”

De oudere generatie is bezorgd over de houding en gedragingen van de Leidse student ten opzichte van het andere geslacht, wat een van de motieven voor het houden van deze colleges was. Men moet echter toegeven dat de student van nu het moeilijker heeft dan die van vroeger.

Een eerste oorzaak hiervoor is het verdwijnen van een aantal remmingen ten opzichte van de seksualiteit. Wij mogen hierover blij zijn voorzover deze vooral op angst berustten, angst voor de zonde, angst voor het andere geslacht. De traditioneel-christelijke opvatting omtrent het geslachtenlijke is bezig te verdwijnen, ook in christelijke kerken zelf.

Ten tweede: de versnelling van het levens-tempo en de maatschappelijke ontwikkeling met als gevolg een groter generatieverschil en een losser normbesef. Normen van de oudere generatie spreken de jeugd weinig meer aan.

Derde faktor: de erotisering van het maatschappelijk leven, de vermaaksindustrie, de moderne literatuur met een neiging tot vooropstellen van perversiteiten.

Naast de pluk-de-dag-instelling, het gevoel dat wij in deze wereld op het scherp van de snede leven, en de welvaart, die met zich meebrengt dat men zich weinig hoeft te ontfegen, is er tenslotte een faktor, typisch voor de student: hij wordt beoordeeld als lid van een groep, niet als individu; het gevaar van kritiekloos „meedoen”. Verder zijn ambivalente positie: los van het ouderlijk huis zonder zelfstandig te zijn.

Een gevolg van dit alles is de overwaardering van het seksuele, terwijl dit slechts een aspect van het mens-zijn is, en een gebrek aan onbevangenheid tegenover het andere geslacht.

Teveel wil een jongen „een meisje versieren” (liefst meer dan een), teveel wil een meisje de jongen het hoofd op hol brengen om hem naar haar hand te zetten (waarom eigenlijk?). Met nog een gevolg: de onredelijke angst om achter te blijven, er niet bij te horen. Dr. Dupuis: „Het ontbreekt in Leiden aan mogelijkheden tot ongedwongen contact, in het gewone dagelijkse leven. Op feestjes heb je a.h.w. alleen toegang op vertoon van een lid van het andere geslacht.”

Begrip voor „de ander” wordt zo een moeilijke zaak, juist in een periode van het leven, waarin deze moet worden aangekweekt. Men blijft vastzitten in een stereotyp, en de nare gevolgen komen later.

Studentenhuwelijk

Men kan, zo zei dr. C. J. B. J. Trimbos in zijn inleiding over „Seksualiteit, huwelijk, studentenhuwelijk”, globaal drie heersende opvattingen over huwelijk en seksualiteit onderscheiden: 1. de *traditionele* christelijke opvatting, die het geslachtenlijke koppelt aan de voortplanting. Hieruit vloeit voort afwijzing van seksueel verkeer buiten het huwelijk, van voorbehoedsmiddelen, van echtscheiding. De „zondigheid” van het geslachtenlijke komt in de eerste plaats;

2. de *extreem-moderne* visie: de vrijblijvende seksualiteit, los van romantische hartstochten of de voortplanting, een vrijblijvend gebruikmaken van elkaars lichaam. Voorbeeld: het filmsterrenhuwelijk, de successieve polygamie; 3. de *Ik-Gij-relatie*, niet louter voortplantings- of genotoverwegingen. De eenwording, de taal van de liefde. Het definitieve antwoord op de eenzaamheid. Optimisten menen dat het langzaamaan in de richting van de derde opvatting gaat, maar er zijn nog genoeg pessimisten die de tweede de meest actuele vinden.

In de verlovings komen de partners los van de sterke ik-gebondenheid die het kenmerk is van de verliefdheid. De seksualiteit is geen vrijblijvende zaak, experimenteren uit den boze. Men is onervaren op een terrein, waarvan het uitzonderlijk belang later pas blijkt. Aanvulling van buitenaf is nodig, hoewel het nut van voorlichting betrekkelijk is.

Met betrekking tot het voorechtelijk geslachtenverkeer begint er een nieuwe tolerantie te groeien. Promiscuïteit wordt nog steeds – terecht – afgewezen; men kan hoogstens zeggen dat het geslachtenverkeer bij in plaats van in het huwelijk is gaan behoren. Voor Nederland zijn hierover geen cijfers bekend; er is echter een schatting die stelt dat een op de vijf bruiden zwanger is. Voor de studentenhuwelijken ligt dit aantal nog belangrijker hoger. Bijna 10% van de studenten is gehuwd, terwijl de universitaire wereld hierop absoluut niet is ingesteld. Het huwelijk is echter een instelling met een zo existentieel karakter dat de opvatting „eerst het werk, dan het meisje” op dit moment onhoudbaar is geworden. Het grote gevaar is de onvolwassenheid, de vraag of men de rijpheid heeft bereikt. Vele ernstige teleurstellingen komen voor: een rijp mens neemt de partner zoals hij/zij is.

Voor de *meisjesstudenten* is de „mannelijke” instelling van universiteit en wetenschap nog een extra-moeilijkheid. Velen ervaren haar voornameste levenstaak als liggend in een huwelijk.

Het studentenhuwelijk is niet los te zien van een algemeen-maatschappelijke ontwikkeling. Mogen wij het Amerikaanse weekblad „Time” geloven dan leven wij in het tijdperk van een tweede seksuele revolutie (de eerste vond plaats na de eerste wereldoorlog, althans in de Verenigde Staten). En met de woorden van dr. Trimbos: „Wij hebben het voorrecht te leven op een keerpunt van de geschiedenis. Er ontstaat een nieuw mensentype van een grotere volwassenheid – een nieuwe wereld van mondigere mensen”.

H. J. Bakker

MENS EN MUZIEK

Deze tijd wordt mede geregeerd door het Trouweloos Vermaak, het fanatieke kastje-kijken. Het is trouweloos in die zin, dat wij aan de beeldbuis de beste uren van onze zelfontplooiing opofferen... Menig muzikleraar kreeg dan ook reeds een verzoek als dit: Meneer, mag m'n kind voortaan op een ander les-uur komen, want anders mist hij elke week het vervolgspel van de T.V. Wat dergelijke verzoeken betekenen voor hele Muziekschoolklassen waar aan algemeen vormend muziekonderwijs wordt gedaan, laat zich raden.

Ook het concertleven ondervindt de terugslag van de kijkverslaving. Domweg door het risico dat uitvoeringen op bepaalde avonden in de week al te weinig bezoekers krijgen.

Muzikale zelfontplooiing – de kleinste moeite hiertoe is zelf naar een concert te gaan, zelf de klankgeboorte der muziek mee te beleven, zonder tussenkomst van ronde schijf, of kijk-en luisterkast.

De meest nobele moeite om deze zelfontplooiing waar te maken is die van het muzikale zelf-doen, waardoor we zelf een resonans der muziek worden.

In dit opzicht is het droevig dat het beroeps-musiekleven steeds meer in de ban raakt der kwantiteit in plaats van de kwaliteit. Zo kan een solist die met orkest optreedt, slechts aanspraak maken op één repetitie, of hoogstens op twee... belangrijke Nederlandse ensembles hebben terwille van hun financiële voortbestaan

een dermate overbezet seizoenrepertoire, dat nieuw in te studeren muziek via enkele repetities „klaargestoomd” moet worden...

Sommigen reageren al met een glimlach van „beter” weten, als ze vernemen dat figuren als Casals, Szell of Horowitz jarenlang op muziek studeerden alvorens ze daarmee in het openbaar optraden. Toegegeven, slechts weinig beroepsmusici zijn van zulk een niveau, maar dat ontslaat hen dan immers des te minder van de verplichting om juist de kwaliteit als maatstaf van hun vertolken te beschouwen!

Uit alles blijkt hoe wij door de zegen van de geëlektroniseerde cultuur besmet zijn geworden met de geestelijke luiheid van het goedkope succes.

Daardoor dreigt in de muziek de voor ons vereiste mentale groei naar een uitgebalanceerd evenwicht tussen techniek en inhoud te worden vervangen door nonchalant haastwerk.

door Leo Hoost

Rust is zoek

We hebben de rust niet meer om ons waarlijk te verdiepen in het belangrijkste van de muziek, en wel in de muziek zelf, en via haar in de bedoelingen van de componist.

Het is bekend hoe Beethoven worstelde „op papier” door zijn woedende en wanhopige doorhalingen en aantekeningen. Dat Chopin rade-loze uren doorbracht met het zoeken naar het zo-en-niet-anders.

En toch menen tal van musici het zich te kunnen veroorloven om met de partituren van deze en andere componisten uitermate nonchalant om te springen bij het instuderen ervan. (Hoe anders worden beroemde schilderijen behandeld!)

Zij beroepen zich dan op aforismen, zoals op die van Mahler: „Het belangrijkste van de muziek staat niet in de noten.” Waarbij ze vergeten, dat ze slechts bij de gratie van die noten en van de expressie-aantekeningen waarvan de componist ze deed vergezellen, tot het doorleven achter de schermen van het notenbeeld kunnen geraken. Juist daarom is het zo belangrijk dat we bij het instuderen van muziek ons van meet af aan houden aan de totaliteit van noten en voordrachtstekens.

Wat dat betreft is de muzikale opvoedkunde gelukkig al lang een periode te boven waarin de techniek als louter motorische beheersing werd beschouwd. Tegenwoordig brengen pianisten een deel van de dag niet meer toonladers spelend en tegelijk kranten-lezend door.

We weten nu dat black-outs van het geheugen tijdens optreden, kunnen worden voorkomen door coördinatie van het visuele geheugen (notenbeeld), het spelgeheugen (greep-gevoel) en het klankgeheugen. Dat het niet mogelijk is om langer dan een halfuur achtereen zeer geconcentreerd muziek in te studeren. Dat slechts het perfecte navolgen van het notenbeeld ons de ware stijl der muziek kan onthullen.

Maar nu wordt het dan ook tijd, dat we bovendien de beheersing leren om af en toe de op een elektronisch presenteerblaadje aangedragen culturele genietingen te weigeren. Al was het alleen maar om niet te verleren volledig mens te zijn, ook in de muziek.

...dat de waarheid niet is in enig woord, dat werd gesproken, maar in het hart, dat twijfel en onzekerheid aanvaardt.
Pierre Dubois

De wereld wordt niet gewonnen door abstracte beginselen, maar door de herscheppende invloed van levende persoonlijkheden.

De geestelijke kracht, het besef van goed en kwaad, zij worden nooit tot levende krachten door de gewoonten en leefregels te conserveren, die in vroegere perioden door dit besef werden gevormd.
H. M. v. Randwijk

Wie het onverwachte niet verwacht, zal het nooit vinden.
Heraclitus

Verontschuldiging

Het hoofdartikel van het vorige nummer van M. en W. was gewijd aan de zonderlinge ontsporing van de hoofdlegerpredikant B. A. Bos ten aanzien van de humanistische geestelijke raadslieden in het leger. Het is een eis van fatsoen om melding te maken van het feit, dat legerpredikant H. Bartlema uit Vlissingen aan de humanistische hoofdgraadman H. J. J. Lips een brief heeft geschreven, waarin hij zijn verontschuldiging aanbiedt voor de onhoffelijke en beledigende wijze, waarop de humanistische raadslieden zijn ontvangen in de brief van ds. Bos aan de legerpredikanten.

Ds. Bartlema zal deze brief wel op eigen initiatief hebben geschreven, maar het is een symptoom van het feit, dat er ook legerpredikanten zijn die de tekst uit Matth. 7:12 niet onbelangrijk vinden. „Alles nu wat gij wilt, dat u de mensen doen, doet gij hun ook aldus: want dit is de wet en de profeten.”

Ds. Bartlema schrijft verder in voornoemde brief dat hij bij het breed moderamen van de Generale Synode van de N.H. Kerk een verzoek heeft ingediend bij de hoofdlegerpredikant te protesteren tegen een beledigend artikel van legerpredikant J. J. Poort, geschreven in *Aksent*, het maandblad van de protestantse geestelijke verzorging in het leger. Dit „allerschandelijkste” artikel van ds. Poort noemt de schrijver „een symptoom van de vlucht van een wezenlijke dialoog.”

Wij verhalen ons niet, dat de heer Lips en de zijnen nog herhaaldelijk zullen stuiten op zulk soort verwoede aanvallen van mensen, die een liefdeboodschap moeten brengen en dat het best menen te doen door medemensen in hun levensovertuiging te kwetsen, maar wij zijn er evenzeer van overtuigd, dat hun kwaadaardig schelden zich tegen hen zal keren.

B.

I.H.E.U.-aktie voor India gestart

Over dit onderwerp is door het Humanistisch Verbond op 10 april jl. een persconferentie belegd.

Door dr. Van Praag werden mededelingen gedaan over het „Bihar” project dat thans definitief door de I.H.E.U. aan de leden-organisaties is aanbevolen.

Dit project houdt in, dat met relatief weinig middelen een vrij groot gebied in India „self-supporting” kan worden gemaakt. De „Indian Radical Humanist Movement” (I.R.H.M.) eveneens lid van de I.H.E.U., beschikt over de mankracht en technische kennis om dit plan te realiseren.

Wij komen hier in het volgende nummer op terug.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, H. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Tijdelijk Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schieweg 87C, Rotterdam-4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Lezingen voor de radio

26 april; VARA, 9.45 uur: W. Holtland: „Een pennestreek”.

3 mei; VARA, 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: nog niet bekend.

5 mei; AVRO, 15.45 uur: mevrouw M. Rood-de Boer: „Opvoeding in het buitenkerkelijk gezin”.

10 mei; VARA, 9.45 uur: A. Vermeer: „Zijn wij beginselvast?”

17 mei; VARA, 9.45 uur: J. Cohen: „Stuwen de krachten”.

De Plaatsbekleder

Enkele maanden geleden schreef ik hier over het toneelstuk van de jonge Duitser Rolf Hochhuth, zijn geruchtmakend „Der Stellvertreter”, dat inmiddels in Londen, Parijs, New York, Wenen, Bazel en elders opvoeringen heeft gekregen die vrijwel nergens op normale wijze zijn verlopen. Dat wil zeggen dat er overal fel op het werk is gereageerd met protesten, relletjes, stinkbommen, geschreeuw, en dat intussen, vooral van katholieke zijde, telkens weer verklaringen door meer of minder hoge kerkvorsten worden uitgegeven om Pius XII wit te wassen van het onrecht dat hem, zo wordt gezegd, in dit stuk wordt aangedaan.

Alleen al daarom was het goed dat ook Nederland het werk zou kunnen zien. Het Nieuw Rotterdams Toneel heeft op 3 april de première uitgebracht van de Nederlandse voorstelling in de vertaling van Gerrit Kouwenaar en een bewerking van Anty Westerling, dramaturge van het gezelschap. Richard Flink voerde de regie.

Men weet dat het drama uitzonderlijk lang is en een speelduur van zes of zeven uur bezit. Er moet dus wel bekort worden en het ligt voor de hand dat elke bekorting zijn bezwaren heeft. Hoezeer dat het geval is, blijkt wel uit het feit dat er over de hele wereld een groot aantal verschillende versies worden gespeeld. De eerste – in Berlijn – was van Piscator, maar werd beschouwd als een vertekening; Hochhuth zelf maakte een andere, die bij verscheidene regisseurs niet in de smaak viel; in Parijs gebruikte men een bewerking van Peter Brooks, en bij ons was het dus Anty Westerling. Het probleem met dit stuk is, dat men door weglating van bepaalde taferelen inderdaad sommige accenten kan verleggen, waardoor de indruk gewekt kan worden dat bijvoorbeeld ófwel de Duitse schuld wat wordt weggemoffeld, ófwel de verantwoordelijkheid van de Kerk minder wordt gerelativeerd. Maar dat is niet het hele probleem. Er is ook nog het feit dat „Der Stellvertreter” – in de Nederlandse opvoering *De Plaatsbekleder* – een buitengewoon moeilijk onderwerp behandelt in een debuut. Dat betekent dat het werk, ofschoon in zijn geheel zeer indrukwekkend, dramatisch gesproken een aantal zwakke plekken bezit. Het komt er dus op neer dat regisseur en bewerker voor de zeer zware en gewetensvolle taak worden gesteld om het werk van Hochhuth zo goed aan te voelen en er zo diep in door te dringen dat zij in hun bewerking het dramatisch effect versterken, waar het door de onervarenheid van de auteur te zwak is, maar aan de andere kant er daarbij op moeten letten de wezenlijke dramatiek, de oprechtheid en zuiverheid der intentie, volkomen recht te doen.

Hoezeer dat daarvan afhankelijk is, kan men eigenlijk het best beoordelen als men verschillende versies heeft kunnen zien. Ik voor mij zag, behalve de Nederlandse, de Franse (die dus in feite een Engelse bewerking was) en ik moet helaas zeggen dat de Nederlandse daarvoor onder moest doen. Wie Hochhuth goed heeft gelezen weet dat de drijfveren van het stuk innerlijk zijn: smartelijke oprechtheid, pijnlijke twijfel, besef van persoonlijke schuld en verantwoordelijkheid. In de Franse opvoering had men dit bereikt door alle „frivoliteit” uit het stuk te weren. Natuurlijk kunnen taferelen als die van de drinkende en zingende officieren in de Jägerkeller in Berlijn een schrijnende werking hebben, maar alleen wanneer zij dramatisch sterk zijn en juist geplaatst in een contrastwerking die niet in het te karikaturale valt, want dat verbreekt de toon die essentieel moet zijn. Die passage had men weggelaten en de incidentele verschijning van het soldatenhoertje Helga was consequent geschrapt. Rotterdam heeft dit laten staan en het is niet het meest overtuigende deel van de voorstelling geworden. Het miste die krachtige werking, die effect had kunnen hebben. Dat lag niet zozeer

aan de spelers, dunkt mij, als aan het stuk. Maar het is duidelijk dat bewerkster en regisseur daarin meer hebben gezien dan het in de praktijk bleek te geven.

En hier ligt mijn grootste bezwaar tegen de opvoering: dat het *uiterlijk* dramatisch effect sterker heeft gewogen en meegeteld dan het *innerlijk*. En dat is iets dat ook in het spel aan het licht trad. Over het algemeen heeft men nogal veel waardering gehad voor de vertolking van de rol van de dokter door Luc Lutz. Terecht, in zoverre men het als een acteursprestatie beschouwt. Maar naar mijn mening ligt de functie van deze rol in de dialectische uiteen-

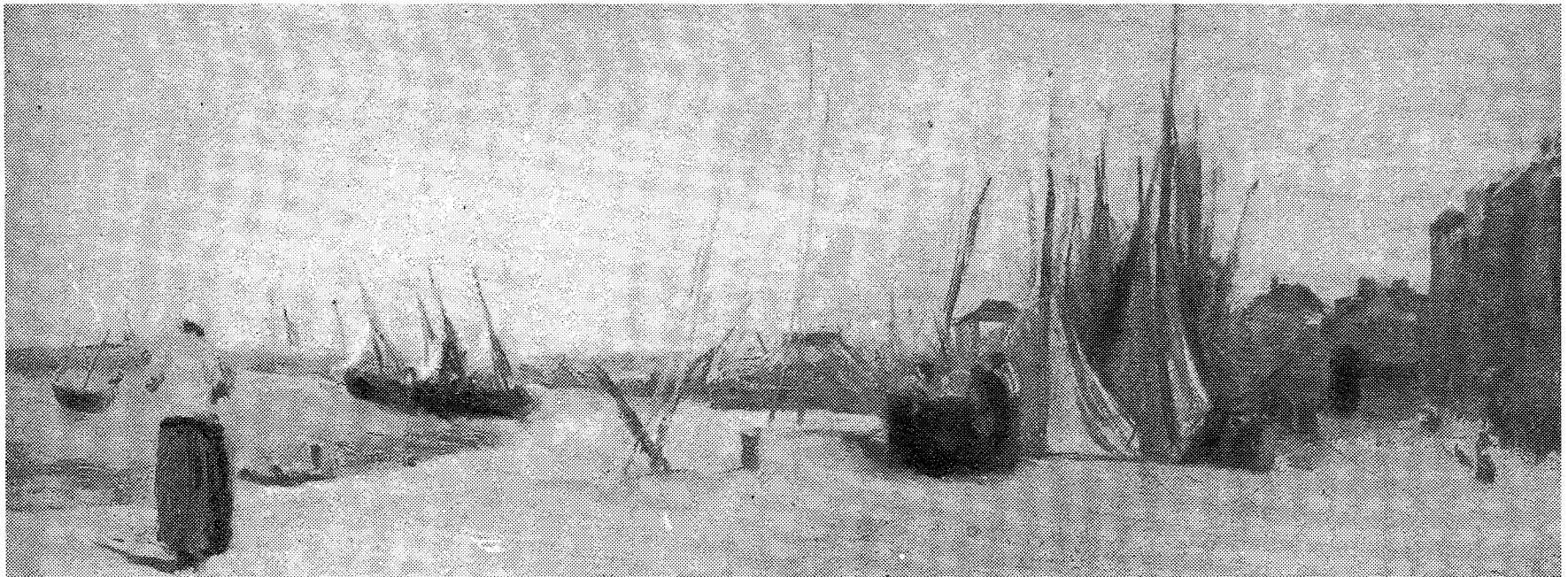
zettingen tussen hem en Fontana – de priester die met de Joden meegaat naar Auschwitz – aan het slot en heeft hij als acteur alleen betekenis in die wisselwerking, niet als een rol op zichzelf. Dat kwam er veel te weinig uit.

Toch heeft de Rotterdamse voorstelling wel kwaliteiten, en met name bij die spelers voor wie de innerlijke dramatiek domineerde. De jonge Eric Schneider speelde de centrale rol van Fontana en ofschoon hij zich hier en daar door pathos liet meeslepen, maakte hij er toch een diepergaande, oprechte en bewogen rol van. Moeilijk en delicaat was de rol van Johan Schmitz, die Pius XII uitbeeldde. Hij deed dat met grote waardigheid en zonder in de spottende overdrijving te vervallen die er een persiflage van zou hebben gemaakt. Leo de Hartogh had de moeilijke taak om het dualistisch patroon van de emotionele Gerstein te vertolken. Maar de werkelijke Gerstein kan zijn emoties niet zo hebben veruiterlijkt als hier geschiedde, want dan was hij er op dat moment al lang niet meer geweest. Ook hier had de emotie meer naar binnen gericht moeten zijn. Een kleine, maar gave rol speelde tenslotte Eli Blom als de Jood Jacobson. Hoe het zij: thema en stuk zijn op zichzelf belangrijk en aangrijpend genoeg om, ook als men de voorstelling diepergaand gewild had, te hopen dat velen er kennis van zullen nemen.

Pierre H. Dubois

Johan Schmitz als Pius XII en Eric Schneider als Riccardo Fontana

Visserkskade in Trouville van Corot, een juweeltje in zandsteenkleur

Camille Corot

had ook een Hollands palet

Merkwaardig is het, dat men sommige kunstenaars alleen maar bij hun achternaam noemt en andere dikwijls met één van hun voornamen. Men zal bijna altijd spreken van Corot, evenals men spreekt van Delacroix en Cézanne, maar herhaaldelijk zal men toch de namen Eugène Delacroix en Paul Cézanne tegenkomen en maar zelden die van Camille Corot. Ligt 'm dat aan de grootheid van de artiest? Getuigt het van meer eerbied als men Francisco Goya zegt en Pablo Picasso of komt het eenvoudig, doordat het schilderwerk zo'n bekende klank heeft gekregen, dat men met één woord kan volstaan, zoals men spreekt van een „Maigret”, een geschiedenis van de befaamde Parijse rechercheur, door Simenon in het leven geroepen. Het valt moeilijk te zeggen. In dit geval zou ik zeggen, is het een gevolg van de eenvoud van deze Franse schilder van de XIXe eeuw. „Je suis Corot”, zal deze vaak tegen onbekenden hebben gezegd, die later goede vrienden van hem werden en daar hij een wat op zichzelf teruggetrokken mens was, kwam het maar zelden voor, dat hij zei: „Appelles-moi Camille.” Want niet alleen, dat Corot als het ware samenleefde met de natuur, hij was ook, wat men noemt „een stille natuur”, die niet op de trom sloeg, zoals men tegenwoordig doet. Hoeveel schrijvers, schilders en toneel-regisseurs doen tegenwoordig niet epr aan kermisvolk denken – „Komt binnen in mijn tent, daar zult u het grootste wonder van de wereld zien” – dan aan artiesten met een innerlijke waarde en uiterlijke waardigheid.¹

Men moet het nieuwe, zelfs het aller-modernste niet verwerpen, maar men moet ook alles wat nieuw is, niet als zoete koek slikken, omdat men bang is anders niet voor vol te worden aangezien. De kunst is een kwestie van persoonlijkheid, van karakter zou ik haast zeggen, en geen kwestie van navolgen wat succes heeft (papegaaien zijn er genoeg in de wereld) en bij de beoordeling van kunst moet men immer onderscheiden. Zodra men alles maar over één kam gaat scheren, uitsluitend omdat het nieuw is, ongewoon of „beter” nog gek, bewijst men de ware kunst geen dienst.

Niet als Goya

Ik kom tot een beschouwing over het werk van Corot, nadat ik in Londen een kleine, maar belangrijke tentoonstelling van hem zag in de particuliere kunsthandel, de „Marlborough Gallery”, in Old Bond Street, die telkens met in-

teressante exposities komt, o.a. twee jaar geleden met werk van Kandinsky en dit jaar met een tentoonstelling van de Duitser Noske, de eerste, die met felle kleuren schilderde, veel indrukwekkender dan „onze” Karel Appel. Na schilderwerk van Corot te hebben gezien in 1963, kon ik begin 1964 een groot aantal schilderijen en tekeningen bewonderen van Goya in de Royal Academy. Wat een tegenstelling tussen het oeuvre van de Spanjaard, levend in de tijd van de Napoleontische oorlogen, en de Fransman die in zijn land wel veel revoluties meemaakte en in zijn jeugd het einde van het Frankrijk van Napoleon, maar daar eenvoudig buiten leefde, omdat de politiek hem niet interesseerde. De hoofdkleur van Francisco Goya was wit en zwart en het zwart ging hoe langer hoe meer overheersen, naarmate hij op oudere leeftijd de onmenselijkheden van de oorlog en van het bestaan in Spanje dieper onderging.

Corot, die in Frankrijk na Goya kwam (de laatste stierf in ballingschap in 1828 in Bordeaux) is er al op uit om de kleur onder te verdelen in nuances, terwijl Goya vooral lette op de compositie van de verschillende kleuren. Wat dat betreft is Manet zijn opvolger. Die scheidde de kleuren soms zelfs met een zwarte penseel-streek. Goya plaatste de kleuren naast elkaar, terwijl Corot ze in elkander over laat vloeien.

Zoals het felle of tere zonlicht door het gebladerte speelt en groene en bruine en goudgele tinten schept tot in het tienvoudige, zo schildert Corot zijn doeken. Zij ademen de natuur; het is alsof hij geurige lucht onder het bladerdak heeft geschilderd. Zijn „Pêcheur d'écrevisses” (rivierkreeft-visser), die in een stroompje onder hoge bomen staat, is daar een heel mooi voorbeeld van. De ene groene kleur schijnt uit de andere groene kleur geboren te worden. Hij munt ook uit in avondstemmingen „entre chien et loup”, dat ogenblik van de dag dus, waarin de schemer nog niet is neergezonken, maar allereerst omhoog lijkt te stijgen uit het struikgewas en daarna pas uit de hemel schijnt te dalen.

Andere Corot

De doeken, die ik in de Marlborough-kunsthandel zag, openbaarden mij echter ook een andere Corot en daar wil ik hier de aandacht op vestigen, een Corot, die in Holland had kunnen schilderen, bijvoorbeeld duingezichten. Hij heeft een paar schilderijtjes gemaakt die een

zandkleur hebben en in hun gelen even geavieerd zijn, tot aan het lichtbruin toe, als het groen van de alom bekende Corots. Een bewijs, dat hij vrijwel met elke kleur kon doen, wat hij wilde. Zijn „Quai des pêcheurs, Trouville” (Visserkskade in Trouville) is een kleinood van subtiële variaties van het geel. De grond, de huizen, de schepen, het zeildoek, de lucht, alles heeft het aspect van de zandgrond, waarop de kade is gebouwd, van het strand, dat niet ver af kan zijn.

Het is dan ook niet verbazingwekkend, dat een kunstcriticus als Denys Sutton er op gewezen heeft dat Corot verwantschap vertoont met Vermeer, die het duidelijkste tot uiting komt in zijn doek „La femme à la manche jaune” (de Italiaanse) van 1870. Dit is mogelijk een gevolg van een reis, die hij naar Holland maakte. Zelfs Delacroix beïnvloedde hem.

Nu ik toch vergelijkingen heb getroffen en op overeenkomsten gewezen met en tussen Corot en andere schilders, wil ik nog even wijzen op het verschil in waarneming en weergave van de omgeving van Auvers-sur-Oise, waar Van Gogh de laatste doeken van zijn leven maakte en een schilderij van Corot „La Mare à Daubigny” (De Poel van Daubigny, in de gemeente Auvers gelegen). Dit einde-van-de-winter-landschap doet in zijn vale kleuren kaal aan, hoewel, als men er langer naar kijkt, er een atmosfeer van een frisse late winterdag uit het doek komt aanwaaien, wel in volkomen tegenstelling met de dreigende onweershemel en het door de wind gezwiepte koren van Vincent van Gogh.

Dat Corot, als hij dat wilde, een schilderij op kon bouwen uit lichtvlekjes, bewijst zijn „Achterhaven van Duinkerken”, één glimlachende tinteling van kleurtjes, die boten zijn geworden, de huizen van de stad zelf en de wolken erboven. Elke schilder heeft zijn methode, zijn voorliefde en die blijkt bij de Fransman het groene landschap te zijn. Toch heeft hij, naar ik heb aangetoond, ook andere kleuren op zijn palet en ook andere composities als visie gehad. Als laatste voorbeeld van zijn veelzijdigheid noem ik daarom „Le village de Marcoussis”, een schilderij om uren naar te kijken, omdat het zo licht en zonnig en perspectiefisch is dat het de indruk maakt alsof men door een venster naar buiten kijkt, als bij een Bonnat. Wat een genot om zo'n ding aan de muur te hebben, want het zal nooit vervelen. Het is net als muziek, waar men dikwijls naar kan luisteren.

Henri Sandberg

¹ Men lacht om de praatzieke opschepper Cassius Clay, maar hoeveel jonge schrijvers en schilders doen niet precies hetzelfde als deze bokser zonder zijn talent te bezitten?

IK denk er ZO over

Onze laatste hoop

Het artikel van prof. Supek is buitengewoon belangwekkend en toch laat het bij mij een leegte achter, omdat, naar mijn bescheiden mening, juist niet het algemeen karakter van de wetenschap uiteengezet wordt. Als door prof. S. over wetenschap gesproken wordt dan bedoelt hij daarmee alleen de natuurwetenschappen. En binnen het raam van die wetenschap is zoveel specialisme, dat nauwelijks of geheel niet de ene specialist de andere volgen kan – ieder op zijn gebied.

En toch is er ergens een eenheid van wetenschap, die nu juist niet bij de vakspecialisten te vinden is. Dit aspect is jammer genoeg volkomen door prof. S. verwaarloosd. Ik bedoel dat er boven alle wetenschappen is: de filosofie van de wetenschap en de wetenschappelijke filosofie.

Deze filosofische richting gaat uit van de resultaten van alle wetenschappen (al sluiten velen zich graag bij voorkeur aan bij de natuurwetenschappen) maar daarnaast en direct van de mens, als redelijk wezen. Het terrein van onderzoek is o.a. dat der Logica van waaruit alle menselijke wezens elkaar verstaan, maar ook de hen omringende wereld begrijpen kunnen. O, ja er is meer in de mens dan Logica alleen, emoties en zo, die zich niet altijd onder woorden laten brengen en te beredeneren zijn. Maar is het dan juist niet de taak van de mens en de mensheid om te strijden tegen het onberedeneerde, tegen wat (nog) niet onder woorden te brengen is, dat althans te trachten? De cultuurontwikkeling is toch immers één worsteling daarom: van mythe naar begrip.

Het gaat er niet om dat ieder mens zich de wetenschappelijke filosofie eigen maakt; even-

min dat ieder mens de problematiek zou moeten kennen van het atoomonderzoek. Echter zo goed als thans elk mens de eerste beginselen weet van de hygiëne, van infectie enz. enz. door de medische wetenschappen, evenzo tenminste moet de niet gestudeerde mens bekend worden met het algemeen karakter van de wetenschappen en de geesteshouding die daaruit voortvloeit.

De bewustwording van de eigen situatie en de doelstellingen maken een zuivere probleemstelling mogelijk en daarmee de oplossingen. Wanneer men een vraag in het algemeen kan stellen, zo kan men hem ook oplossen – aldus Wittgenstein. Het komt erop aan geen schijnvragen te stellen, want dat zijn geen vragen (zoals bijv. wie er eerder was: het ei of de kip). En dit nu is dikwijls een groot mankement.

Niets menselijks is de wetenschappelijke filosofie vreemd. Door haar te beoefenen (want deze filosofie is geen leer, maar eist een voortdurende zelfwerkzaamheid), krijgt men de juiste menselijke verhouding zoals deze in de lijn der culturele geschiedenis van de mensheid ligt. De problematiek waarvoor de mens individueel en als mensheid ook wordt gesteld, de weg waarlangs en de keuze van de weg tot oplossing, kan alleen gevonden worden door filosofische verantwoording zoals ik haar versta.

In onze hoop ligt weliswaar de teleurstelling, maar vandaar uit hopen wij opnieuw. De taak van het humanisme is beslist de hoop levendig te houden dat de wereld voor elk mens bewoonbaar blijft en menselijk bewoonbaarder worden zal.

Den Haag

E. Keyl

Commentaar op een gedicht

In de rubriek Kritisch Allerlei geeft de heer De la Rie commentaar op een gedichtje, dat hij heeft gevonden in een gereformeerd zendingsblaadje. Dit gedichtje, zo zegt hij, is kennelijk bedoeld om ons te overtuigen. Maar, na het gelezen te hebben, stelt hij vast dat de bewijsvoering vals is. „De zomer komt nl. ook wel, als ik er niet in geloof”, want dat was de essentie van het gedicht: men moet ergens in geloven wil men het zien.

„Ik weet dat de zomer komt, want dat is ieder jaar zo. Ik kan daar geen enkel argument in zien om in Jezus te geloven, die waarschijnlijk wel eens bestaan heeft, maar mij in ieder geval nu niet meer aanspreekt.”

Ik zou het volgende willen vragen: waarom schrijft men eigenlijk een gedicht, om de mensen te overtuigen? Ik geloof er niets van. Een gedicht wordt nooit geschreven om te overtuigen, maar altijd om te vertellen aan degenen die dat horen willen, datgene wat men denkt en voelt.

En het is dan ook absurd om, na een gedicht te hebben gelezen, vast te stellen dat de bewijsvoering vals is. Een gedicht lees je toch niet zoals je een algebrasom leest! Een gedicht hoeft toch niets te bewijzen!

Als ik het commentaar van de heer De la Rie goed lees, dan vrees ik dat hij van het hele gedicht niets heeft begrepen, hetgeen trouwens al uit het bovenstaande blijkt. Er wordt nl. met geen enkel argument gewerkt, er wordt alleen maar gezegd dat je ergens in moet geloven, en aan met de klemtoon op geloven, wil je het zien. Er wordt helemaal niet beweerd, dat, omdat de zomer ieder jaar komt, je ook in Jezus moet geloven; er wordt alleen door de dichter gezegd dat, wil je de lente zien die Jezus brengt, je in hem moet geloven.

Het feit dat Jezus de schrijver van deze rubriek niets meer zegt, heeft dacht ik, niets te maken met de woorden van de dichter, evenmin heeft daarmee iets te maken de mening van de commentator dat hij aan een gewone lente en een gewoon verschieft genoeg heeft.

Het leek me juist de heer De la Rie op bovenstaande attent te maken. Misschien dat hij de volgende keer dergelijke gedichten met meer aandacht zal lezen.

Schellinkhout

G. H. Oonk

Er zijn gedichten die alleen willen uitdrukken wat de dichter denkt en voelt, er zijn er echter ook wel degelijk, die willen overtuigen. Wie het gereformeerde Onderweg regelmatig leest, weet, dat iedere letter daarin overtuigen wil; daarvoor is het dan ook een zendingsblaadje!

R.

HET HUMANISTISCH VERBOND TE UTRECHT

zoekt voor spoedige indiensttreding ten behoeve van de wetenschappelijke medewerker

a. een assistent(e)

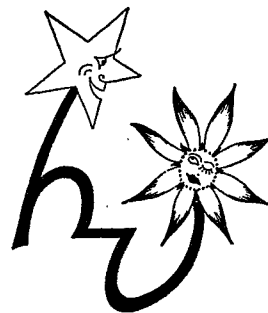
Eisen: Academische vorming (enige jaren), inzicht in wetenschappelijke en levensbeschouwelijke vraagstukken, kennis der moderne talen, stylistische vaardigheid, organisatorisch inzicht en tact.

b. een secretaresse

Eisen: Liefst gymnasiumopleiding, steno en typen, behoorlijke kennis der moderne talen, organisatorisch inzicht, belangstelling voor wetenschappelijke en levensbeschouwelijke vraagstukken.

Voor A en B geldt: Humanistische gezindheid
Salariëring overeenkomstig opleiding en ervaring
Standplaats Utrecht

Brieven te richten: Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht
Op envelop in linker bovenhoek: A of B.

„Al een veeg, sneer of kat
van 'Zo is het...' gehad?"

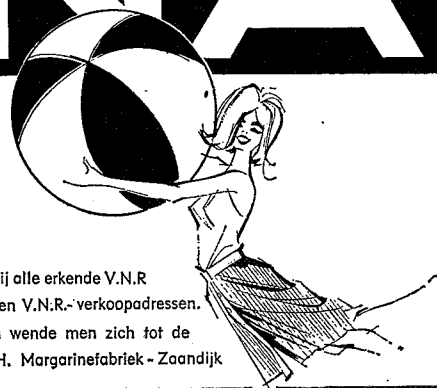
VEGANA

planten margarine

- ★ Vegana is 100% plantaardig.
- ★ Vegana is fijn en zuiver van smaak.
- ★ Vegana wordt bereid uit hoogwaardige, ongeharde vetten en soya-, mais- en zonnebloemolie.
- ★ Vegana bevat een zo hoog mogelijk percentage essentiële vetzuren als bereikbaar is zonder chemische ingreep.
- ★ Vegana is bereid met lecithine. Deze lecithine, samen met de essentiële vetzuren, speelt vermoedelijk een rol bij de voorkoming van hart- en vaatziekten.
- ★ Vegana is te verkrijgen zowel gezouten als ongezouten.
- ★ Vegana wordt tegen de normale prijs verkocht.

Verkrijgbaar bij alle erkende V.N.R. reformhuizen en V.N.R.-verkoopadressen. Voor adressen wende men zich tot de fabrikant: N.H. Margarinefabriek - Zaandijk

ANNONCES

Vakantie-woningruil. Aangeboden: vrijstaand huis, grote tuin, 5 bedden. Gevraagd huis met 3 bedden, in oosten of zuiden, liefst dorp of kleine stad. Voorkeur: 1 tot 22 aug. Th. W. Polet, Emmalaan 16, Soestdijk. Tel. 02955 - 25 08.

Ruime woning met grote tuin te Bennekom, vlak bij bos, hei, bushalte Arnhem, te huur gedurende de juni-maand. Tel. 08370 - 38 67.

Opgewekte, onafhank. vrouw, begin 60, wonend vlakbij Amsterdam, zoekt contact met **gezellige ontwikkelde man**, van ongeveer dezelfde leeftijd, die ook alg. culturele belangst. heeft. Geen huwelijk. Brieven onder nr. MW 105 a. h. bureau van dit blad.

Dame, wed. 63 jaar, vitaal, kunstzinnig, natuurliefhebster, zou gaarne in contact komen met **beschaafde, ontwikkelde gelijkgestemde heer**, liefst weduwnaar, tot 70 jaar.

Brieven onder no. MW 106 a. h. bureau van dit blad.

Wed. 42 jr. met dochtertje, wonend in 't midden des lands, zoekt **dame in soortgelijke omstandigheden** om week-ends en vak. samen door te brengen.

Brieven onder no. MW 107 a. h. bureau van dit blad.

Oude dame z. samenw. Geb. vr. kamer in huisje m. C.-olie-V., a. N. Vel.r. dicht b. bos, bus, winkels, alles vrije sal. Gevr. verz. huish. m. werkst., ook tijdelijk. Brieven onder no. MW 108 a. h. bureau van dit blad.

hulp in de huishouding

Ons humanistisch *kinderhuis „Ellinchem”* te Ellecom zoekt per 15 juli a.s. een meisje van circa 18-20 jaar, dat er plezier in zou hebben voor kinderen te koken en huishoudelijke werkzaamheden te verrichten. Opleiding aan een huishoudschool of daarmee te vergelijken praktische ervaring is voor deze functie wel gewenst.

Wij bieden een salaris van min. f 280,- per maand afh. van leeftijd en ervaring; 4 % vakantietoeslag, 18 werkdagen vakantie, een 5-daagse werkweek en een sfeer, waarin het prettig werken is.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen over opleiding en ervaring ziet de directeur graag tegemoet.

Humanistisch Kinderhuis „ELLINCHEM” te Ellecom, zoekt:

kinderverzorgster

Leeftijd 19 jaar min., opleiding huishoudschool kinderverzorging, diploma centrale raad.

Geboden wordt: salariering overeenk. sal.rapp. Haeck, afh. van leeft. opleiding en ervaring, ca. f 350,- p.m.; vak. toeslag 4%; 18 werkdagen vak. p.j., in principe 5-daagse werkweek.

Sollicitaties aan de directie, Zutphensestraatweg 38 te Ellecom (Gld.)

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

MASSAGE IS GEEN OVERBODIGE LUXE!

Voor dit doel heb ik een inklapbare massagetafel laten maken, zodat RELAX MASSAGE aan huis mogelijk is. Prima ref. Woensdag, donderdag en zaterdag behandeling in het GOOI ook 's avonds.

Masseur, Yoga-Therapist F. van Beek, SARPHATIPARK 44, Telefoon 73 39 48, Amsterdam.

**Humanistische Stichting
Socrates** Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 10 mei a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

**GEESTELIJKE VORMING
EN GEESTELIJKE VERZORGING**
aan de orde worden gesteld.

Sprekers: Dr. L. v. Gelder, Badhoevedorp; P. A. Pols, Amersfoort. Voorzitter: Dr. P. Thoenes, Leiden.

Plaats: **Conferentie-oord „De Tempel” te Overschie.** Aanvang: 11.00 uur. Einde: 16.15 uur.

„De Tempel” is bereikbaar met bussen van de W.S.M. van de stations Delft en Rotterdam af.

Vertrek stations: 10.30 uur. Vertrek „De Tempel”: 16.30 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates” f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 3,25 (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht. Giro no. 58.22.93. Tel. 030-10163 en 29563. Wij verzoeken u het verschuldigde vooruit per giro te betalen.